

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 24 Volume: 6 Issue: 24

Kış 2013 Winter 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA TEKKE VE ZAVİYELER DARVISH LODGES IN THE REPUBLICAN ERA TURKISH NOVEL

Seyit Battal UĞURLU*
Selvi DEMİR**

Öz

Bu makalede, özelde Cumhuriyet dönemi Türk romanında tekke ve zaviyelerin, genelde ise Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin din olgusuna bakışının dönemin edebiyatına yansımalarını incelemek üzere; Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* (1922), Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* (1928) ve *Miskinler Tekkesi* (1946), Refik Halit Karay'ın *Kadınlar Tekkesi* (1956) adlı romanları seçilmiştir. Tekke ve zaviyeler üzerinden din kurumuna dönük eleştirel yaklaşım sergileyen bu eserlerdeki tutum, aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin dine ve din adamına bakışıyla paralellik arz etmektedir. Seçilen romanlarda, sözü edilen kurumlar ve bu kurumları temsil edilen şahıslar üzerinden erken cumhuriyetin 'doğru' din adamı modellenmeye çalışılırken, mevcut din adamları da 'dönemin doğruları'nı önceleyen bir eleştiriyle mahkûm edilmeye çalışılmaktadır. Bu makale, anılan eserlerle ortaya çıkan bakış çarpıklığı eleştirel mesafeden çözümlenmeye odaklanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Nur Baba, Yeşil Gece, Kadınlar Tekkesi, Miskinler Tekkesi, Cumhuriyet dönemi Türk romanı, tekke ve zaviyeler.*

Abstract

It is aimed in this article to scrutinize reflections of dervish lodges in general and the reverend characters in the republican era Turkish novel. Yakup Kadri Karaosmanoğlu's *Nur Baba* (1922), Reşat Nuri Güntekin's *Yeşil Gece* (1928) and *Miskinler Tekkesi* (1946), Refik Halit Karay's *Kadınlar Tekkesi* (1956) are handled for this purpose. The attitude that emerges in the axis of these novels against dervish lodges and reverend type, also has close ties with Early Republic Era Turkey's ideologic stance. The authors of the selected novels on the one hand are trying to modelling the 'true' reverend type for the requirements of the Republic and on the other hand, condemns existing reverends according to the 'trues' of the period of the time. This article tries to critically analyse the awry point of view that appears in selected works.

Keywords: *Nur Baba, Yeşil Gece, Kadınlar Tekkesi, Miskinler Tekkesi, Republican era Turkish novel, dervish lodges.*

Giriş

Cumhuriyet; Türkiye'nin, Tanzimat'tan sonra medeniyet havzasını ikinci kez ve çok daha köklü şekilde değiştirme hamlesi, Osmanlı bakiyesi kurumlardan hızla uzaklaşmasının üstyapısal düzlemde gerçekleştiği zaman dilimidir. Saltanatın kaldırılmasıyla (1922) halifelik

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi.

** Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

kaldırılmasını (1924), şer'iyeye mahkemelerinin ve medreselerin kapatılması ve şeyhülislamlığın lağvedilmesi (1924) takip eder. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, şapka kanununun ve miladi takvimin kabulünden (1925) sonra Latin alfabesi ve rakamların kabulü (1928) ile birlikte İslamiyet'in devletin dini olduğu yargısı da anayasadan çıkarılır. Hafta sonu tatilinin Cuma gününden Pazar'a alınmasıyla (1935) birlikte, devletin dini karakteri, yerini tamamıyla laik bir yapıya terk etmiş olur. Tümüne yakını Cumhuriyetin ilk on yılında gerçekleşen bu reformların; "İslam'ın Türk toplumu üzerindeki etkisinin zayıflatılmasına yönelik" (Çandır, 2011: 167) olduğu söylenebilir. Kuşkusuz üstyapısal olarak gerçekleşen bu yasal düzenlemelerin, toplumdaki emilimini kolaylaştırmak amacıyla, kültürel etkinliklerle de desteklendiğini söylemek gerekir. Dönemin gazete ve dergilerinin, gazetelerde tefrika edilen popüler romanların da desteğiyle şekillendirdiği kamuoyunun, devlet eliyle değişik gerekçelerde düzenlenen ve yükselen bir eğilim olması sağlanan, kabul günleri, çay partileri, gardenparti'ler ve asıl önemlisi olarak cumhuriyet baloları türü etkinliklerin, sadece dini kurumların gündelik hayatta boşalan yerini doldurmaya dönük faaliyetler değil, aynı zamanda 'muasır medeniyet' hedefine kilitlenen Cumhuriyet'in medeni dünyaya dönük şekillenen yüzünün önemli kültürel göstergeleri olarak nitelenebilir.

Türkiye'nin devlet eliyle modernize edilme projesinde edebiyatın da kayıtsız kalmadığını, erken Cumhuriyet kanonunda öncelikli yeri olan, Halide Edip, Yakup Kadri, Mehmet Şevket Esendal, Mahmut Esat, vb. gibi birçok yazarın, aynı zamanda önemli birer politik ve/veya bürokratik figür olmasından da çıkarmak mümkündür. Türkiye'de eleştiri kurumunun da dönemin politik atmosferi içinde şekillenmesi, bu türün edebi eserlere değer biçmede sosyal ve politik hayata görelik esasını önelemesinden anlaşılabilir. Flaubert'in, mimesis ilkesinden yola çıkarak roman için yaptığı ve yaklaşık 200 yıldan beri geçerliliği olan "sokakta gezdirilen ayna" eğretilmesinin, erken Cumhuriyet'in oluşum sürecinde ve sonrasında yazılan Türk romanları için de geçerli olduğu ifade edilebilir. Cumhuriyet'in ilk on yılında yapılan değişikliklerin ard alanını oluşturan ideolojik duruşun, bu makalede incelenen romanlara egemen dünya görüşünde belirgin bir hal aldığı gözlenmektedir. Tekke ve zaviyelerin kaldırılması ile birlikte, Cumhuriyet'in dine ve din adamına olumsuz bakışının izleri, romanlara güçlü bir şekilde yansır.

Kemal Timur'un şu değerlendirmesi din-insan-edebiyat ilişkisinin kaçınılmazlığına dikkat çeker:

Dinin, inançların ve din duygusunun, insan ve topluluklar üzerinde derin tesirleri vardır. Bu tesir, insanlığın meydana getirdiği hemen her güzel sanat şubesinde kendini hissettirir. Dine ait unsurların en çok görüldüğü sanat kollarından biri de edebiyattır. Doğrudan doğruya dini mevzuların işlendiği veya konusu din olan edebi eserlerin yanında hemen pek çok edebi mahsulde, dine ait ve dinle ilgili unsurlar yer alır (2006: 21).

Dinin, toplumsal yaşam içinde vazgeçilmez bir olgu olduğu, toplumu etkileyen her olay ya da olgunun edebiyatta yansımalar bulduğu, bilinen bir gerçektir. Kuşkusuz, Cumhuriyet döneminde din olgusunu ve buna bağlı olarak tekke ve zaviyelerin durumunu anlamak için, bu dönemde yazılmış bazı romanlara bakmak, konuyu edebiyat içinde değerlendirmek açısından önemlidir. Bu dönemde eser veren yazarlar, toplumsal sorunları, daha çok gerçekçi bir algı ile kurgulamışlardır. Aralarında, toplumsal sorunlara çözüm getirmeye çalışanlar ya da eleştirenler olmakla birlikte; gözlemediklerini kendi bakış açılarıyla yansıtanlar da vardır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Refik Halid Karay, Cumhuriyet dönemi edebi kanonunda önemli yere sahip üç önemli yazardır. Üçünde görülen ortak bir özellik; Tanzimat döneminde başlayan Anadolu'ya yönelik bağlamında toplumdaki doğru veya yanlış inanışları değerlendirmektir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* (1922), Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* (1928) ve *Miskinler Tekkesi* (1946), Refik Halit Karay'ın *Kadınlar Tekkesi* (1956) gibi romanlarda, Anadolu'daki tekke ve zaviyelerin, dini istismar ettiği yönünde ortak bir fikir öne çıkmaktadır. Bu makale de, bu konunun, adı geçen romanlardaki yansıma biçimlerini eleştirel bir gözle değerlendirmektedir.

1. Dine ve Din Adamlarına Bakış

Cumhuriyet döneminde kaleme alınmış birçok romanda dine ve din adamlarına olumsuz bir tutum olduğu görülür. Kamusal alanda dini kimlikle görünen insanların gerçekte

bu görüntünün aksine bir kişilikte ve şaşırtacak kadar düşük karakterde ilişkiler ağı içinde oldukları gösterilmeye çalışılır. Bu türden insanların gerçek kimliklerini ortaya çıkarmak, onları topluma bu yüzleri ile göstermek, yazarları harekete geçiren temel görev dürtüsü gibi görünmektedir. *Nur Baba'nın* kahramanı Nuri ve muhibbeleri, *Yeşil Gece'deki* Hafız Remzi, Eyüp Hoca, Hacı Emin, *Miskinler Tekkesi'ndeki* Şeyh Abdu, Gani Dede ve Tombul İmam, *Kadınlar Tekkesi'ndeki* Şeyh Baki ve muhibbeleri, halkın dini hassasiyetinden nemalanmaya çalışan kişiler olarak gözler önüne serilmeye çalışılır.

Nur Baba romanının kahramanı Nur Baba bir Bektaşî Şeyhidir. Bektaşî Babası (Afif Baba) tarafından çocuk iken tekkeye evlatlık olarak alınan Nur Baba; yaramaz, inatçı ve uçarı karakterde bir insan olarak yetişmiş, Arif Baba'nın ölümünden sonra onun yerine geçmiştir. Nur Baba, yerine geçtiği şeyhinin dul kalan eşiyle de evlenmiş fırsatçı bir tip olarak takdim edilir. Nur Baba'nın, başa geçmesiyle birlikte tekkenin canlanması, romanda şu şekilde yansıtılır:

Fakat çok geçmedi, ya bir, ya iki sene zarfında cesur ve inatçı çocuk yine talihine galebe etmenin yolunu buldu ve bu yol onun için, Afif Baba ölüm döşegine düştüğü günden beri odanın ayrı bir köşesinde serili duran Bacı'nın yatağı oldu. Vakıa; ateşin (ateşli) ve körpe Nuri, ancak birçok zahmet ve birçok tehlike mukabilinde girebildiği bu hazanperver (hazana dönüşmüş) yataktan kendi ihtirasıyla mütenasip (uygun) bir kam alabilmekten uzak kaldı; fakat bu onun için, ikbalin yüzünü hiç olmazsa dolayısıyla kendine doğru çeviren bir hadise oldu; çünkü Afif Baba son nefesini verdikten üç ay sonra resmi ve aleni bir hal alan bu münasebet herkesin o kadar merak ve tecessüsünü celbetti (çekt) ki, tekke yeniden dolmağa başladı; birkaç sene evvel yavaş yavaş tek tük çekilen misafirler bu sefer heyecanlı bir temaşaya koşar gibi akın akın avdet eylediler ve tekkeye pek az zaman zarfında evvelce görülmemiş bir feyiz [bolluk] ve bereket getirdiler (Karaosmanoğlu, 2010: 37).

Nur Baba'nın vazgeçemediği üç şey, romanda kadın, para ve lüks yaşam düşkünlüğü olarak sıralanır. Kadınlar üzerinde karşı konulamaz etki bırakan etkileyici sesinin yanında, gözleri ve kara sakalı fonu tamamlayıcı öğeler olarak betimlenir. Nur Baba, tekkeye düşen zengin kadınların hem kendilerini, hem de servetlerini ele geçiren muhteris bir kişi olarak anlatılır. Bu manzara, yazar tarafından, sözde bir din adamının, tekkeyi kişisel çıkarları ve shevi ihtirasları için bir araç olarak kullanmasının örneği olarak gözler önüne serilir, romanın ana temasıyla temel tezi de tamamen bu olgudan beslenir.

Yeşil Gece'nin kahramanı Şahin Efendi, Anadolu'ya gönüllü gitmek isteyen, yeni mezun olmuş genç bir öğretmendir. Kura çekiminden sonra bir arkadaşı ile yer değiştirmeyi teklif etmek üzere gittiği Maarif Nezareti'nde, ilkin bu başvurusunun nedeni, İstanbul'da kalmak şeklinde anlaşılır ve kendisi şube müdürü tarafından azarlanır. Fakat Şahin Efendi'nin ısrarının Anadolu'ya gitmek için olduğu anlaşılınca, bu durum da tuhaf karşılanır (Güntekin, tarihsiz a: 11-12). Roman ilerledikçe daha çok açığa çıkacağı üzere, Şahin Efendi, idealist duruşuyla Güntekin'in dünya görüşünün eserdeki temsilcisidir. Şahin Efendi, Cumhuriyet öncesi anlamında 'eski'ye ait olan her şeye karşı bir duruş sergiler, Cumhuriyet'le birlikte gelen yeni yaşam biçimine tereddütsüz inanmakta ve en önemlisi Atatürk'ün uygulamaya koyduğu ilke ve inkılâplar sistemine gönülden bağlıdır. Şahin Efendi, özellikle babası istediği için bir din adamı olarak yetiştirilmek istenmiştir. Ancak o, din adamlarının, babasının anlattığı gibi olmadığını, İstanbul'daki medrese arkadaşlarından görmüş ve hayal kırıklığına uğramıştır. Romanda Şahin Efendi'nin bu durumu, yazarın tezlerini öne sürme konusunda elini kuvvetlendirir:

O, babasının da daima dediği gibi bir gün dünyayı gölgesi altına alacak yeni yeşil sancak gönüllülerini bambaşka tasavvur etmişti. Fakat bunların çoğu sırf kendilerini yaşatacak bir zanaat elde etmek için, esnaf çıraklığına girer gibi medreseye girmiş köylü çocuklarıydı. Tarlada toprakla uğraşacaklarına burada İzhar ve Kudurî ezberleyeceklerdi; dağda koyun güdecekleri yerde şehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlanacaklardı (Tarihsiz a: 23).

Satır aralarında geçen "tarlada toprakla uğraş(mak yerine medresede) İzhar ve Kudurî ezberleye(rek); dağda koyun güdecekleri yerde şehirlerde insan sürüleri gütmeye hazırlan(ma)" betimlemesiyle dile gelen düşünce; oldukça tepeden bakan keskin bir ideolojik yaklaşımı ortaya koymaktadır: Medrese; tarlaya gidemeyen, koyun güdemeyenlerin bir tür kaçış mekânıdır. Orada insanlar burada 'önemsiz' bir iki kitap ezberleyerek büyük şehirlerdeki 'sürü'leri 'güdecek'lerdir. Bu genel geçer bakışta din ve din adamı profili oldukça kalıplaşmış, basite indirgenmiş ve aynı zamanda keskin bir şekilde reddedilmiş halde aşağılanmaktadır. Din adamlarıyla herhangi bir şekilde ilgisi olanlar da 'güdülenler' biçiminde nitelenmek suretiyle,

topyekûn bir halde dışlanmaktadır. Bu din adamı görüntüsündeki insanlar, sadece maddi çıkarları için değil, aynı zamanda ahlakî açıdan da düşük karakterli insanlar olarak resmedilmektedir.

Yazarın olumlu din adamı ölçütüne mazhar olmuş Şahin Efendi, medrese öğrencilerinin olumsuz görüntüsünü şu şekilde yansıtır:

Medreselerde gök kubbesinin ardındaki ilahi muammaları arayan talebe-i ulum bunlar mıydı? Bir gün yeşil bayrağın cihanın dört köşesini istilaya gidecek yeşil ordunun gönüllüleri bu adamlar mıydı? (Tarihsiz a: 25).

Dini doğruları “ilahi muamma” diye hafife alan, İslamiyet’in yayılış sürecini “istila” diye niteleyen bu aşırı sığ ve genellemeci bakış, bir sonraki adımda, sesiyle birçok kişiyi etkilemiş Hafız Remzi’ye odaklanır:

İşte Hafız Remzi: Yanık sesiyle Kur’an okumaya başladığı zaman insana varlığını unutturan, gözünde yaşlar, yüreğinde çarpıntılarla yedi kat göklere yükselen. Fakat aynı ağızla küfretmeye, kavga etmeye başladığı zaman insanı insan olarak dünyaya geldiğinden utandıran Hafız Remzi... O, ramazanlarda cerre çıkmaz, büyük camilerde mukabele okurdu. Sesi gibi yüzü de güzeldi. Birçok kadınlar onu görüp dinlemek için Şehzade piyasasını terk ederlerdi. Sofu ihtiyar hanımlar bile bu güzel sesli Hafızın tertüze çehresinde tecelli eden ‘Cemal-i İlahi’ye hayrandı (Tarihsiz a: 25).

Bu uzun alıntılardan da anlaşılacağı üzere din adamı sıfatıyla kamusal bir yüze sahip olan bazı insanların, çok daha farklı yüzleri vardır. Romancı, kişisel çıkarları için her türden çirkefliği yapabilecek tıyneteki bazı kişilerin yaptıklarını deşifre ederek, bozulan dini kurumların düştüğü durumu gözler önüne serer. Güntekin’in bu okuma biçimi, bir yandan mevcudun tespiti yerine geçerken, diğer yandan da Cumhuriyet döneminde bir tür öcüye dönüştürülen din ve din adamına bakışla paralellik arz etmektedir. Bu bakışta din adamı, sadece din adamı olarak topluma yararlı olma noktasında saygınlığını çoktan yitirdiğinden, değersizleştirme muamelesine maruz kalmaktadır. Üstelik din adamına teveccüh edenler, bu son alıntıda olduğu gibi, hafızın ses ve sima güzelliğinden dolayı Kur’an dinlemeye giderler. Böylece Kur’an dinleme, ilahi bir arzunun değil de, örtük de olsa, şehvi bir yönelimin neden olduğu dürtüyle gerçekleşmiş olur.

Güntekin, argümanlarını, yoz, geri kalmış ve bundan dolayı da ortadan kaldırılması gerektiği, alt metinde her halükârda okunabilecek, köhne bir kültürün görüntülerine karşı geliştirdiği ideolojik savaşında, yeni dönemin örnek model dindarı Şahin Efendi’nin bakışını, her ortam hazırlayışından sonra devreye sokmaktadır. Buna göre de okur, iki tür ‘dindar’ çeşidi ile karşı karşıya getirilmiş olur: Şahin Efendi gibi kendini, romancının bakışından softa, gerici ve ikiyüzlü diye nitelenen, anonim bir görüntüye monte edilmiş medreselilerle mücadelede adanmış ve çağdaş yaşamın gerekleriyle uyarlı bir perspektife sahip yeni dönem dindarları ile artık ‘eskidiği’ daha doğrusu ‘köhne’ bir hal aldığı için ortadan kaldırılması gereken geri kalmış topluluk. Güntekin’in sözcülüğünü yapan kahramanı da, kendisi gibi, bu ‘topluluk’ karşısındaki mesafeli tutumunu sürekli korumak suretiyle, okuru, ‘doğru dindar’ konusunda bilinçlendirme misyonu üstlenmiştir. Şahin Efendi, bir tür misyonla gittiği Sarıova’nın dindar insanlarını kısa sürede çözümlerken, ‘yazarın doğru dindarı’ konumuyla konuşmaktadır. Aşağıdaki alıntı, bu bakıştan hem dışlayıcı, hem de aşağılayıcı öğeleri bir arada içermektedir:

Sarıova’ya geleli daha üç saat olmadığı halde softalığın bu kasabaya ne büyük bir kudretle hâkim olduğunu anlamıştı. Ahalinin yarısından ziyadesi sarıklıydı. Otuz Bir Mart’tan sonra İstanbul’da birdenbire miskinleşen softalar, burada meydan kahvelerinde, medrese önlerinde, çarşı sokaklarında azgın oğul arıları gibi kaynaşıyorlardı (Tarihsiz, a: 55).

Bu sözler, dine ve din adamlarına Cumhuriyet ideolojisinin yazar tarafından dillendirilmiş tipik bakışı olarak değerlendirilebilir. Şahin Efendi’nin bakışından gösterilen topluluk, bir “gruh” olarak nitelenmiş ve “azgın oğul arıları” benzetmesiyle aşağılanmış ve herhangi bir şekilde bireylik özelliklerle anılmamıştır. Bir zihniyetin başka bir zihniyeti mahkûm etmesi için malzemeye dönüştürülmüş bu ‘gruh’un bir yüzü yoktur. Şahin Efendi’nin bakışını ortaya koyan önemli bir ifade de, asıl anlamı “medrese öğrencisi” olan ve Farsça “sukta”dan Türkçeye “softa” şeklinde geçen sözcükle kodlanmıştır. Bu sözcük, süreç içinde tümü olumsuz üç anlam kazanmıştır. Sözcüğün TDK web sitesindeki anlamları şu şekilde verilir: 1. Eskimiş ilmiyeden olanlara aşağılama anlamıyla verilen ad. 2. Mecaz anlamıyla bir görüşe ya da inanışa körü körüne bağlanan kimse, 3. Mecaz anlamıyla yaşadığı çağın gerisinde kalmış, geri kafalı kimse (Anonim, 2012). Şahin Efendi’nin romandaki yaklaşımlarından, Sarıova halkına uygun gördüğü bu sıfatın üç anlamını da yakıştıracağını kestirmek zor olmasa gerek. Bu bakış, kuşkusuz Otuz Bir Mart Olayı’ndan sonra dini kesime

dönük olarak yükselen olumsuz tepkinin de bir yansıması yerine geçmektedir. Bunun içindir ki İstanbul gibi büyük kentlerde nüfuzu kırılan din adamlarının, Sarıova gibi nispeten merkeze uzak yerlerde de rahat bırakılmaması gerektiği düşüncesi ortaya konmuştur.

Gerici, cahil, softa yetiştiren ve yenilik karşıtı olarak resmedilen tekke, zaviye ve medreselerdeki din adamları, ilkokula gitmeleri durumunda çocukların zihniyetinin değişeceğine, hatta onların cahil kalacaklarına inandıkları için, devlet okullarına iyi gözle bakmamaktadırlar. Onlar, küçük yaştan itibaren hafız olmalarını istedikleri çocuklar için medreseyi daha cazip görürler. Bir oğlunu hafızlık için medreseye kaydeden bir imam, diğer oğlu için de aynı şeyi düşündüğünü şöyle açıklar:

Zaten doğrusunu isterseniz ben, onun maarif mekteplerinde tahsil etmesine pek taraftar değildim... (...) ama mekteplerinizde çocuklar çok avare yetiyor... Evet, Bedri artık yaramazlığı bırakacak. Güzel güzel dersine çalışacak... Eskiden hafız olmaya hiç hevesi yoktu. Fakat Cenab-ı Allah, yavrucuğun yüreğine bir muhabbet sundurdu (Tarihsiz a: 117).

Anlaşılabileceği üzere *Yeşil Gece* romanında dine ve din adamlarına karşı tamamen olumsuz bir tutum vardır. Bu tutum, mektep-medrese çatışması olarak çıkar ve medreselerin mahkûmiyeti teziyle sonuçlanır. Medrese eğitiminden gelen Şahin Efendi'nin devlet mekteplerinde çalışarak, hayatının geri kalanını, yapılan yeniliklerin gönüllü savunuculuğu biçiminde sürdürmesi, yazarın ulaştığı sentez düşünce olarak karşımızda durmaktadır. İnci Enginün, *Yeşil Gece*'nin "ideolojik" bir roman olduğunu teslim ettikten sonra, haklı olarak eserde İslamiyet ile İslamiyet adına ortaya çıkanların durumunun birbirinden ayrılması gerektiğini vurgular:

Eserin medreseden yetiştiği için o zihniyeti çok iyi bilen kahramanı Şahin'in softa zihniyetiyle mücadelesi çok çarpıcı sahnelerle anlatılmıştır. Bu eseri sadece İslamiyet'e karşı sayarak onu okumayı bile reddedenler, aslında din ile dini kendi amaçlarına uydurmak isteyenleri karıştıranlardır (2007: 277-278).

Miskinler Tekkesi'nin kahramanı Kocabaş Kazasker Şemsettin Molla'nın son torununun, "lapacı mizacına çok uyan; kolay, rakipsiz ve kavgasız bir oyun" (Güntekin, tarihsiz b: 7) olduğuna inandığı dilencilik; ne yazık ki bir oyun olarak kalmamış, hayatı boyunca sürdürdüğü bir iş olmuştur. Kahraman bu işi başarıyla sürdürmüştür. Başarısının sırrı; insanların yardımseverlik duygusunu, bir anlamda dini duygu ve değerlerini istismar etmesidir. Dilencilerin insanların hangi yönlerini ne şekilde kullanarak para kazandıklarını Celalettin Vatandaş şu şekilde açıklar:

[D]ilenciler, yardımseverlerin doğrudan vicdanlarına, duygularına hitap etme yöntemini uygulamaktadırlar. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla, kişiyi yardıma sevk etmenin en kolay ve sonuç veren yöntemi budur. Bu itibarla, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi*'ndeki kahramanına ifade ettirdiği görüş, bir olgunun sanat diliyle ifadesi olarak anlam kazanmaktadır: 'Dilencilikte merhamet başta geliyor. Sanatın bütün inceliği o damarı yakalayıp derin derin sızlatmaktır (Vatandaş, 2002: 175).

Miskinler Tekkesi'nde insanın din ile ilişkisi; başlangıçta ailenin etkisiyle sorgulamadan kabul ve katılım, erişkin çağlarda felsefeyle tanıştıktan sonra dine alaycı bir bakış ve nihayetine ellili yaşlarla birlikte tekrar dine dönüş biçiminde materyalist bir yaklaşımla ortaya konur.

Yedisinde babasının eteği dibinde namaz kılan çocuk, yirmi yedisinde felsefe okurken dinsiz olur, cennet ve cehennemden gülerken bahseder. Fakat elliye doğru hava tekrar dönmeye başlar. Kitap rafında beliren damar ilacı, kuvvet ilacı vesaire şişeleriyle beraber zihninde de birtakım tereddütler, 'Acaba'lar uyanır. Ara sıra yapılışındaki ustalığı seyre gittiği Süleymaniye Camiine, birkaç yıl önce Amerikalı seyyah gibi ayağında terliklerle girdiği halde, şimdi kunduralarını eline alarak, çorapla girer ve Allah'a, peygambere karşı tereddütle ve mahcup bir mülahazet-i aşıkaneyle başlar (Tarihsiz b: 11).

Miskinler Tekkesi'nde de, *Yeşil Gece*'deki gibi mektep-medrese çatışmasına yer verilerek, medreselilerin devlet okulları karşısındaki tavrı, 'din istismarcılarının çıkarları uğruna yaptıkları propaganda' söylemi içinde eleştirilir. Romanın kahramanı olan adsız dilencinin aracılığıyla bu durum şöyle dile getirilmiştir:

Ancak halkımız, Allah selamet versin, daha gaflet içindeydi. Etek dolusu para dökerek, üstelik de yalvarıp yakararak yavrularını o Galatasaray denen batakhanede ziyan olmaya götürüyordu. Fakat ümit kesmemek lazımdı. Kendileri, ben, Talat gibi münevver ve hamiyetli vatandaşların elbirliği sayesinde bir gün elbette 'Nur-i İrfan'ın yolu da öğrenilecekti (Tarihsiz b: 39).

Romanın dinle, dindarlıkla ilgi kurulabilecek başka bir yönü de mezarlıklardaki dilencilerle ıskatçılardır. Dilenciler, romandaki diğer dindar tip gibi uzaktan bir bakışla ve belli bir yüze, kimliğe ve kişiliğe sahip bireyler olarak değil de, anonim kimlikli bir grubun yalnızca bir sığdırılmış figürü olarak anılan ıskatçıların yerini almışlardır. Romanın kahramanı adsız dilenci; "[b]aharda mezarlık, bizim meslektaşlar için de pek hararetli bir pazar yeridir.

Eskiden ıskatçılar diye tehlikeli bir rakibimiz vardı. Bunlar, muayyen mezarlıkların gediklileriydiler” (Tarihsiz b: 126), sözleriyle, bir süreden beri ıskatçıların etkisinin kırıldığını ifade eder. *Miskinler Tekkesi’*nde din istismarcılığına dayanan dilencilik ile insanların dini değerlerinin sömürülmesi konusu işlenmiştir. Yazar, bu durumlara karşı oluşunu romanın kahramanı olan dilenciye bir ad vermeyerek göstermiştir. Ancak iki noktaya dikkat etmek gerekir; gerçeklikte de dilencinin genelde bir adı ‘yoktur’, o sadece dilencidir. İkincisi ise din adına ortaya çıkan ve romancının söyleminde bir yüz ve kişilikten yoksun bırakılan din adamları da bir ‘dilenci’ kategorisinde yer alırlar.

*Kadınlar Tekkesi’*ndeki dine ve din adamına bakış, genel anlamda *Nur Baba’*daki gibi olumsuzdur. Bu romanın kahramanı olan Şeyh Baki de bir Bektaşî Şeyhi’dir. Koltuğa oturup kitap okuyan elli, elli beş yaşlarında, zarif sivri sakallı, açık başlı, saçları taranmış, gri bir fanila pantolon üzerine lacivert ceket giymiş, beyaz gömleğinin yakası ilikli, fakat kravatsız, gayet yakışıklı bir adam (Karay, 2009: 34) olarak romana girer. Dış görünüşünden de anlaşılabilirdiği gibi Şeyh Baki, son derece modern bir din adamıdır. Bu durumunu, kendisini ve tekkesini çağa ve yasalara ayak uydurmasına borçludur. Tekkesini yeni döneme şeklen uyarlaması ve daha ‘makbul’ bir duruma gelme süreci şöyle anlatılır:

Saltanat tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar aynı parlaklıkla devam etti. Yeni kanun çıktığı sırada hala ölmüş; Zeyrek’teki baba konağı da yeniden Şeyh’in malı olmuştu. O da bir inkılâp yaptı: Yerini, tekke teşrifatını, ayinleri ve müritlerinden lüzumsuzlarını yüzüstü bıraktı, sakalını tekrar sivri şekle soktu (2009: 215).

Şeyh Baki’nin dış görünüşündeki modernlik, onun kadın düşkünlüğü ile bir arada yürür. O, “kadın eli öpen bir evliya” (2009: 40) görüntüsüyle öne çıkmış ve bunu da doğrudan bir “yol gösterici” olarak nitelediği gönül’e bağlamış, nihai noktada “irşat” mertebesine de kendisini koymuştur:

İsteyeceğimiz her şeyi kendimizden istemeliyiz; ne varsa gönlümüzde mevcuttur; gönlümüzde aramalıyız. Bunun için de her işte olduğu gibi bir yol gösterici bulmalıyız. Gönül yoluna irşatsız gidilemez; gönül dünyasında, görünen köy bile kılavuz ister (2009: 43).

Şeyh Baki’nin, tekkesinin müdavimlerinin büyük ölçüde kadınlardan oluşması, onun güvenilirliğine hanel getirmez. Aksine kendisi, müritleri üzerinde “ilahi cezbe”ye tutulmuş, bizzat “İlah’a kavuşturacak kutb’ül arifin” olarak bilinmekte, usule, teamüle ve genel ahlaka uymayan hal ve hareketlerine bu kavramların gölgesinde görünenin ötesinde anlamlar yüklenmekte, hikmet ve manayla dolu bu hallerini anlamayanlar, onu eleştirenler “gafil”likle suçlanmaktadır.

Şeyhe gönül verenlerden biri olan İrfan, her şekilde mutlu etmesi isteğiyle karısını ona gönderir:

İrfan da hemşiresi gibi aynı delaletin tesiri altında kaldığından karısının Baki’ye odalık etmesini, sevabı büyük bir vazife sayıyor, fedakârlığa katlanma imanının şartı olarak kabul ediyor ve bunun zevkinde zevklerin adisini değil, dini mahiyetteki yüksekini, hatta nefesine eza etmenin şiirini buluyordu (2009: 157).

Ancak karısı, İrfan’ın kendisini şeyhin hizmetine koşturmasından rahatsızdır:

Zaten, doğrusunu söyleyeyim mi, kocamdan soğumaya başladım; böyle şeyleri havsalasına nasıl sığdırıyor? Beni o herifin odasına sokmaktan utanmıyor mu? (2009: 73).

*Miskinler Tekke’*sinde dinin aileden, çevreden görülerek öğrenildiği şeklinde dile gelen halka özgü din anlayışı, *Kadınlar Tekkesi’*nde Neşide tarafından da ifade edilir:

İrfan’a da anlattım; biz hoca ailesiyiz; koyu Müslüman’ız. Allah’ı babamızdan öğrendiğimiz gibi biliriz, severiz; üst tarafına aklımız ermez (2009: 73).

İki eserde dile gelen bu görüş, yani dinin halk arasında yaşayan folklorik bir öge olduğu şeklinde beliren kanaat, dönemin dine pozitivist bakışının yansıması olarak okunabilir.

Kadınlar Tekkesi romanında din adamlarının bazı kanaatlerini, ermişlik, kendini aşmışlık, cezbe hali gibi durumlarda ifade edişleri, işin çıkırından çıktığı bir cerbeze durumunu betimler. Şeyh Baki’nin şu sözleri, ölçüleri alt üst eden türdendir: “ ‘Hüda’ derken nerdeyse kendini işaret ede[rek] ‘Kün’ diyen de bizim ‘feyekun’ da!” (2009: 85). Şeyhin sıklıkla ölçü kaçırın sözleri bunlardan ibaret değildir: “Firavun da benim, Musa da; Musa’nın çıktığı dağdaki de! Meryem benden gebe kaldı; beni doğurdu, ana da benim, oğul da, baba da! Miraç’ta kendimle karşılaştım, yine kendimle konuştum!” gibi sözler, şeyhin iyice zıvanadan çıktığı anların anlatımı yerine geçer. Ancak bu türden sıklıkla görülen tasarruflarına karşın o, kendisini takip edenlerin bakışından bir ‘ermiş’ olarak sağlam bir konuma sahiptir.

Bektaşî Şeyhi Baki, ölçü tanımayan, şarlatanlık düzeyindeki kimi tutum ve davranışlarına oldukça ulvi bir anlamlar yükleyerek kişisel ikbali için dini pervasızca kullanan bir figür olarak resmedilir:

Ben gönül kuvvetinden başka hiçbir şeye inanmam. Allah sevgisiyle dolu bir gönül her imkâna sahiptir. Mucize de yapar, keramet de gösterir. Asıl sihirbaz odur; dilerse şimdi, bir lahza da Bağdat' a gider, gelir; hem de gözümüzün önünden ayrılmadığını sandığımız halde! Tur'a ve miraç'a çıkış, uruç nedir? Allah'ı sevenler ve Allah tarafından sevilenler için tabii işlerdendir (2009: 151).

*Kadınlar Tekkesi'*nde dikkat çeken başka bir durum da Bektaşîliğin olumsuzlanarak, yerine "mistisizm" kavramının yüceltilmesidir. Bir üniversite öğrencisi olan Lebriz'in bakışından aktarılan şu sözler, Sünni inancı gibi tasavvuf düşüncesine karşı çıkılmakta, onun yerine dönem için daha mülayim, yani "Avrupai" bir tanımlamayla "mistisizm" geçirilmekte, ama o da bir şekilde yeni bir bozulmanın işaretimiş gibi olumsuzlanmaktadır. Lebriz'in

[b]abası, anası ve cedleri de kuru buldukları Sünni imanından haz etmeyerek tarikatta teselli bulmuş insanlardı[r]. Kızları şimdi onlarınki gibi kulaktan dolma; zamanla kıymetten ve rağbetten düşmüş, tefessüh değilse de tereddi etmiş bir tasavvuf yerine modernleştirilmiş daha bilgili mürşitlere malik, artık Avrupa tabiriyle 'mistisizm' adını alan bir felsefe mektebini tercih etmişti[r]. "Ben Bektaşî'yim", demeyi yakışsız ve geri bulabilir ama: "Bir mistiğim", demekle üniversiteli arkadaşlarına karşı üstünlük göstermiş olur (2009: 166-167).

Romanda mistisizmin üstünlük sağlayan bir duruş olduğu fikri sıklıkla işlenir. Şeyh Baki'nin muhibbelerinden Melal Hanım da "Mukayeseli Şark ve Garp Mistisizmi" (2009: 454) adında bir kitap yazmakta, bu eylemiyle fikirlerinden yararlanmak üzere, şeyhe daha yakın durabilmektedir. Romanın belirgin karakterlerinden olan Neşide, Şeyh Baki'den ve ona inananların oluşturduğu ortamdan rahatsızlığını şu sözlerle dile getirir:

Dinsiz, imansız, ahlaksız insanlar içine düştüm. Hepsi deli ve hepsi de beni kendilerine benzetmek için elbirliği yapmışlar! Farkında olmadan, manyetizmalı gibi, Şeyh'in odasına gidecek hale getirdiler beni! Büyü, tılsım, sihirbazlık her şey var bunlarda! (2009: 264-265).

2. Bektaşî Tekkeleri ve Cinsellik

Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyelerin resmen kapatılmasının (1925) ardından bu dini müesseselerin kimi tümüyle kapanmış, kimi birtakım değişikliklerle varlığını devam ettirmiştir. Tekkeler, dergâhlar, zaviyeler edebiyata konu olmuş; kimi gerçek, kimi kurgu özellikleriyle yansımışlardır. İncelediğimiz romanlardaki Bektaşî tekkeleri de modernleşmeye çalışan ancak bunu şekil değiştirmekle eş tutan ve dolayısıyla dini yozlaşmalarla ve bozulmaların iç içe görüldüğü kurumlar olarak yansıtılmışlardır.

Nur Baba'nın Bektaşî şeyhi, hırslı ve hoppa biridir. Şehvete düşkünlüğü, sözlerine ve bakışlarına öylesine sinmiştir ki, tekkesi, ona kanmış insanlarla doludur. Bu tekkenin müdavimi olan kadınlar, İstanbul'un eğlence hayatına düşkün, yaşam canlısı insanlardır. Gözlerinin sürmesi, saçlarının suni rengiyle pırl pırl yanan ihtiyar Ziba Hanım, tumbul, telaşlı, dedikoducu Nasip Hanım, Alhotoz Afife Hanım Nur Baba tekkesinin sürekli müdavimleridir. Tekkeye sonradan bin bir türlü yalan ve hileyle dâhil olan Nigar Hanım, romanın en ağırbaşlı ve temiz kalpli kadın karakteridir. Güzelliğinden ve zenginliğinden ötürü Nur Baba'ya yem olmuş bu kadın, gündelik hayatından sıkılmakta, Bektaşîliğe karşı ikili bir bakışa sahip biri olarak, iğrenme ve imrenme duyguları içinde salınmaktadır. Bu ikili durum, romanın sonunda Nigar Hanımı, Nur Baba'nın kurbanı, tekkenin bir odalığı durumuna düşürür. Macit'in şu sözleri, Nigar Hanım'ın tekke şeyhi için oldukça önemlidir ve *Nur Baba'nın* kurgusunun şekillenmesinde ağırlıklı yeri olan iki özelliğini vurgular: Bektaşî dergâhlarında güzellik ve zenginlik, her başın eğildiği iki büyük kudrettir. Nigar, bu iki kudreti nefsinde toplamış bulunuyor (2010: 99).

Nur Baba'nın şeyhi, tekkeadaki aşk ilişkilerini, "ilahi aşk" kavramının ardında örtbas etmeye çalışsa da, herkes üzerinde inandırıcı olmaz. Bazı tekke müdavimleri, gözlediklerini dışa vurmaktan çekinmezler. Ziba Hanım'ın "[z]aten bu çılgın kadın, Bektaşîliği bir çocuk eğlencesine çevirdi; yalnız çocuk eğlencesi olsa iyi... O, dergâhları adeta birer randevu mahalli sanıyor" ve "[ş]imdiki kadınlar dergâhları sadece birer muaşaka (sevişme) yeri zannediyorlar; muaşaka..." (2010: 49) türündeki sözleri, şeyhin sadece Nigar Hanım'la değil, diğer kadınlarla da 'yakın ilişki' içinde olduğunu ortaya koyar.

Nigar Hanım, tarikata girmeden önce, Bektaşîlikle ilgili önyargılara sahip olarak büyütülmüştür. Küçük yaşlarında iken tarikat söz konusu olduğunda "adeta nefret ve haşyetle (korkuyla) titre[r]", "Kızılbaş" kelimesi kendisi için "cadı" ve "hortlak" anlamlarına gelir ve cehennem korkusu ile (2010: 56) korkar. Bu önyargı ve korku, Bektaşîlik tarikatının bir

zamanlar karalandığına işaret eder. *Nur Baba*'da görüşleri yazarın bakışından aktarılan Macit'in tarikata bakışı ise Nigar Hanım'ın çocukluk yıllarındaki bakışından daha eleştirel, mesafeli ve bilinçlidir:

Mesela tasavvuf onun için bir nevi 'mistisizm' idi ve Bektaşilik iptidai, kabataslak bir 'panteizm' den ibaretti; bu mezhebe giren dervişlere gelince: Macit, bunları kendilerine göre rind, lakayt ve biraz da reybi ve kelbi olarak tanıyordu. Filvaki, onca Bektaşi dervişleri umumiyetle İslamiyet'ten geçmiş ve safiyetini kaybetmiş birer 'Diyojen' den başka bir şey değildiler. İşte bunun içindir ki, genç adam, muhibbesi Nigar Hanım gibi ince ve mutena bir kadının böyle bir Diyojenler meclisinde coşmuş ve heyecana benzer hislerle sarsılmış olmasına bir mana veremedi (2010: 74).

Karaosmanoğlu, Bektaşi tarikatı içinde şeyh ile tekke müdavimleri arasında konularına göre bir hiyerarşinin varlığını yadırgar, bunu "sınıf teşkilatı" nitelemesiyle eleştirir:

İpekli, irili ufaklı yastıklar ve üç kat ince sayvanlı şilte ile beslenmiş ve süslenmiş duruyor. Bunu yanı başında zevcesine mahsus bir yer daha var. Tekke sahiplerinin bu keyfi ve kendini beğenmişçe sınıf teşkilatı pek tuhafıma gitti... (2010: 86).

Bektaşi tekkeleri *Nur Baba*'da, "aile hayatı aleyhine kurulmuş birtakım müessese"ler (2010: 91) olarak nitelenir ve buradaki ilişkiler, "Bektaşi tabirince, içmek, çalgı çalmak" (2010: 89) olarak görülür.

Yeşil Gece'de, Somuncuoğlu Medresesi, daha iç avlusunun anlatımında bile olumsuz bir görüntüyle bir arada verilmek suretiyle, dindar insanların kullandığı mekânın bile olumsuz bir sıfatı olduğu ortaya konmaya çalışılır:

Ortadaki yosunlu şadırvandan sızan sularla ıslak taşlarının üstünde otlar bitmiş, aynı avlu; softaların her sabah yemek pişirmek için yaktıkları çalı çırpı ateşinden kararmış kemerlerde aynı güvercin yuvaları; avlunun dört tarafında aynı karanlık, rutubetli taş hücreler... (Tarihsiz a: 18) şeklinde bahsedilir.

Yeşil Gece'nin kahramanı Şahin Efendi'nin ilk görev yeri olan Sarıova'da, cahil ve yoksul halkın yaşamı, batıl inançlarla iç içe olarak gösterilir. Burada insanlar, tekke, türbe ve evliyalardan medet ummaktadır. Kelâmi Baba Türbesi tüm Sarıova'lılar için hayatın merkezindeki kutsal mekândır.

Kelâmi Babanın Sarıovalılar gözünde öyle bir değeri vardı ki bulunduğu tarafa yataklarının ayakucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan ister, her başı sıkılan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ve mahkemelere verilecek arzuhaller evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Davalarını kazananlar, hapisanelerden çıkanlar, bir kazadan sağlam kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona koşarlardı... Hâsılı, Kelâmi Baba türbesi hükümet üstünde bir hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun, koca bulamayan kızlardan, şifasız dertlere uğrayan hastalardan, kiracısız evlere, müşterisi az dükkânlara kadar her işle uğraşır. Sonra, kasabayı düşman şerrinden, zelzele, yangın, su basması gibi bütün afetlerden koruyan da o idi (Tarihsiz a: 159).

Yeşil Gece'de yukarıdaki alıntıda görülen toplumsal doku içinde, değişik gerekçelerle evlere gidiş gelişleri sırasında, hocalarının görünen dini ve toplumsal görevlerini icra edişlerinin yanı sıra, bir de görünmeyen cinsel ve şehvi maceralar içine girdikleri belirtilir. Hafız Remzi'nin bu konuda çok bilinen bir isim olduğu, kendisini yakından bilenlerin tanıklığıyla ortaya konur:

Hafız Remzi pek yüksek gönüllüydü. Her kadına yüz vermezdi. Çok kere yaşlı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara tercih ederdi. Yiyeceği, giyeceği, harcaacağı; civar konaklardan gelirdi. Mevlit okumak yahut şeriat mahkemelerinde işlerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı. Softalar, onun yatak odasına girdiği kadınların saymakla tükenmeyeceğini söylerlerdi. Nihayet, çok yaşlı, fakat zengin bir paşa karısıyla evlenmişti (Tarihsiz a: 25).

Ancak romanda idealize edilen ve yazarın sözcülüğü görevi verilen Şahin Efendi gibi, bu insanları aydınlatarak, 'daha çağdaş dindarlar' olmalarını sağlamaya çalışanların önüne kadın engeli konmaya çalışılarak, onların ilerledikleri 'doğru yoldan sapma'ları istenmektedir. Bu da tekke ve zaviyelerdeki insanların, bir kısmının bile isteye kötülük yapmaya eğilimli oluşunu, düşünce olarak kendileriyle mücadele edenleri alt etmek için kadın bedenini kullanmayı düşünecek kadar ileri gittikleri uç bir örnek yerine geçer.

Yeşil Gece'de yazarın dindar insanlar ve din adamları için sadece olumsuz görüş ve kanaatleri vardır, tümü de uzaktan, mesafeli ve dışlayıcı bir bakıştan beslenir. Benzer bir durum *Miskinler Tekkesi*'nde anlatılan "Dana Bayramı" dolayısıyla anlatılır. Her yıl kutlandığı için civarda da yaygın olarak bilinen ve halkın rağbet ettiği bu etkinlik, yazarın bakışından Afrikalıların "putperest ayini"ne, "On Muharrem Ayinleri"ne benzetilir.

Şehirde ve hatta civar kasaba ve köylerde ne kadar Arap varsa Tamaşalık'a akın eder, bunlara hemen bir o kadar da beyaz seyirci katılırdı. Acemlerin Seyit Ahmet Deresi tekkesindeki eski 'On Muharrem Ayinleri'ne benzer bir alay (Tarihsiz b: 61).

*Kadınlar Tekkesi'*nde anlatılan Bektaşî tekkelerine bakıldığında, bu kurumların, dini yönünün hemen hemen hiç kalmadığı görülür. Aslında incelediğimiz üç romandaki din ile ilgili kişi ve kurumlar, yazarlar için artık fazlasıyla çağdışı kalmış, dolayısıyla ortadan kaldırılması ya da çağa uydurulması ve ancak yasaların müsaade ettiği kadar yaşaması gereken varlıklar olarak ifade edilir. *Kadınlar Tekkesi'*nde, yeni dönemin ruhuna uyarlı olarak konuşan Süha Kalenderli, bu düşüncenin sözcülüğünü yapar: Mademki tekkeler resmen kapalıdır ve küliplerin açılmasına müsaade vardır, yeni icaplara uyup ananemize devam etmeliyiz, modern tekkeler kurmalıyız (2009: 384).

Öte yandan mefruşatı müdavimlerinin yaptığı yardımlarla döşenen tekke, maddi kazanç yeriymiş gibi yansıtılır, geri planda güçlü bir ekonomik ağ varmış duygusu verilmeye çalışılır. Kısa süre önce Kıztaşı Tekkesi'nin, mefruşatının bir yıl içinde tamamlanmış olması, bu tekkenin dini ibadet yeri değil de, maddi kazanç sağlayan bir yer olduğunu düşündürecek bir anlatım seçilir:

Tekkede o devirde resmen ayin yapılır, Cuma akşamları selamlık ve harem daireleri müritlerle dolar, tehlil sesleri gece yarınlarına kadar mahalleyi sarsardı. Hiçbir şey onunki kadar kısa bir zaman içinde meşhur olmamıştır. Memurluktan on parasız çekilmişti, konak tıngır mungır, çoğu da perdesiz, yerler kuru tahtaydı. Yılına kalmadı, hepsi düzeldi, tekke döşenip donandı (2009: 214).

Romanın adını oluşturan *Kadınlar Tekkesi* ise, kadınlarla dolup taşan dergâh anlamındadır. Ama aynı zamanda kadınlar tekkesinin "Kadınlar Dalyanı" (2009: 103) şeklinde de adlandırılmış olması, bu kurumun dinsel değil de, cinsel kimliğine vurgu anlamıyla yüküldür. Süha Kalenderli, kadınların tekkeye bağlılığını, bir tür yeni eğlence ihtiyacı, serüven arayışı olarak nitelendirir:

Onlar da ne oldum delisi... Para bol, dert yok, her türlü eğlenceyi tatmışlar, 'bir de Şeyhe sarılalım, bakalım, bunun keyfi neymiş?' diye sakallıyı besleyip duruyorlar. Barlara, sinemalara, balolara gitmekten bıkmışlar, tekke âlemleri istiyor canları! Kaçgöç zamanı Kıztaşı'ndaki harap konak da hanımlarla dolardı ama dışarıda kadınlı erkekli başka eğlence yoktu. Gidip tekkede kurtlarını dökerlerdi hem de kocalarının rızasıyla! (2009: 267).

*Nur Baba'*da da benzer bir yaklaşıma yer verildiği akla getirildiğinde, Cumhuriyet dönemi Türk romanında, tekkelerin, din dışı nedenlerle insanlar için cazip yerler olduğu yargısına ulaşılır. Kadınlarla serbest ilişkiler içinde olmak, içki içmek ve maddi kazanç elde etmek, itibar elde etmek, tekkelerin herkesçe bilinmeyen, bunun için de romancı tarafından deşifre edilmesi gereken bir göreve dönüşen asıl işleviymiş gibi değerlendirilir. Bu bakışı örneklendirmek üzere Nevsal, Şeyh Baki için şu değerlendirmeyi yapar:

[H]em içiyor, hem de Allah, Kâbe, zenzem, savm, salât gibi dinle alakalı birçok kelimenin tekrarlandığı bir bahse dalmış, adeta vaaz veriyordu (2009: 451).

Hem *Kadınlar Tekkesi'*nde, hem de *Nur Baba'*da, tekke muhibbeleri arasında mertebe sıralaması vardır. Bu durumu Şeyh Baki, yeni gelen Neşide'ye şu şekilde açıklar: "Sen şimdi 'talip' derecesinde bulunuyorsun. Yarın mürit olacaksın; sırasıyla da salık, sair, tahir, vasıl ve nihayet benim payeme yetişeceksin" (2009: 220). Ama aynı zamanda bu kadınlar Şeyhe yakınlık durumlarına göre, sırasıyla; "aşına, vefa, idris, öz hanımları" (2009: 505) olarak adlandırılır. Romanda birçok kadınla ilişkisiyle bilinen şeyhe yakınlık durumuna yapılan bu ironik gönderme, şeyhin "kıskançlığı en büyük günah" (2009: 283) saymasıyla bir üst aşamaya çıkar. Çünkü kendisine bağlı kadınlar onun telkinlerine sadece içtenlikle inanmamışlardır, hem birbirlerini şeyhle ilişkileri noktasında kıskanmamış ve aynı zamanda gönüllü olarak şeyhe başka kadınlar getirmişlerdir. Şeyh Baki'nin muhibbelerinden Melal Hanım'ın ironik bir havaya büründürülen şu düşünceleri, Karay'ın tekkeye bakışını özetler durumdadır:

Önceleri sadece hoşlanıyordu şimdi -kendisini de hayrete düşüren- bir imana da sahip olmuştu. İşin şiir, ilim, sır, sihir, muamma, bilhassa aşk ve bir nevi ince şehvet tarafı da vardı. Fakat bunlarda velev doğru, velev gerçek Bektaşî tarikatında ve tekkelerinde olduğu söylenen ve rakı ve meze sofralarında geçen yün hurka, pos bıyık ve dağınık sakal, kokulu kaba ihtiraslar yoktu. Ayin yapılmıyordu: başta on iki dilimli taç, göğüste on iki köşeli 'teslim taşı', Amerikan filmlerinin şark sahnelerindeki hatırlatan kıyafetler, gülünç ayinler yerine giyim kuşam modern, toplantılar ciddi ve kibardı. Bu bir salon tekkesi ve salon kadın tarikatıydı (2009: 23-24).

*Kadınlar Tekkesi'*nde Şeyh Baki, küçük yaştaki kadın ve kızları arzulamanın psikolojik ve dini taraflarını izah ederken, aynı zamanda yaptıklarına meşruiyet zemini kazandırmaya çalışmaktadır:

Yaşlı bir erkeğin çok taze bir kız veya kadına karşı arzu duyması ilk bakışta insana hoş görünmüyor; estetik tarafı kusurlu olduğundan dolayı bunu ayıp sayıyoruz; hâlbuki tabiata uymayan ciheti yok. Tıbbın ruh delaleti nevine soktuğu kadın veya erkek öyle huyda tipler var ki bilakis yaşların birbirlerinininkine uymamasından heyecan duymaktadırlar. Bunun için kime zararı dokunuyor? Nitekim ruh ve beden terbiyesini sağlayan dinler birçok delaleti

men etmişler, yaş hadi koymaya kalkışmamışlardır... Hatta bizzat peygamberler yaş farkına hiç aldırılmamışlardır (2009: 220).

Şeyh Bakî'nin göz koyduğu son kadın olan Neşide için Melal Hanım çekincesiz konuşurken iki yönüne dikkat çeker, körpe ve cahil. Muhibbelerin görevi bu türden genç kadınların şeyhe yakınlaşmasını sağlamak üzere yarışmak oluyor:

Mamafih Neşide güzel bir taze... Çok körpe... Teni altın sarısı, vücudu da maden gibi sert... Değil mi, siz de öyle bulmuyor musunuz? Tahsil, terbiye kıtlığından dolayı konuşunca yavanlaşıyor ama fizik tarafı, estetik bakımdan cidden kusursuz. Belki kültürsüzlüğünden ileri gelen yarı vahşiliği ona bir nevi seksapel de veriyor (2009: 22).

*Nur Baba, Yeşil Gece ve Kadınlar Tekkesi'*nde tekke ve zaviyeler, dini vecibelerin yerine getirildiği mekânlar olarak değil de, din görüntüsü altında maddi çıkarların, şehvi arzuların tatmin edildiği yerler olarak yansıtılır. Gerçeklikte, kimi zaman belki istisnai olarak görülebilecek bu türden kişi ya da durumların, bu kurumların asıl özelliğiymiş gibi yansıtıldığı, dolayısıyla bilinçli bir çarpıtmanın tercih edildiği gözlenmektedir. Yazarların din adı altında faaliyet gösterip de dinin ruhuyla hiçbir şekilde bağdaşmayan bir anormal durumu afişe etmek suretiyle toplumsal bir bilinçlilik uyandırmayı hedeflediği söylenemez. Aksine, bazı kurumlarda görülebilecek kimi olumsuz örnekleri temel dayanak yaparak, toptancı bir karşı duruş sergilediğini, bunun da söz konusu eserlerin yazıldığı dönemin politik algısıyla paralel bir ideolojik bakış olduğunu söylemek lazım. Tekke müdavimlerinin tümü, toptancı bir bakışla sürü gibi gösterilmek istenmiştir. Yazar bu bakışı yansıtırken, çok kısa süre öncesine kadar bir din devletinin bakiyesi olan insanların devam ettiği kurumlardan söz etmiyor gibidirler. Adeta, biçimsiz, lüzumsuz ve modern çağ için görüntü kirliliğine neden olan toplumsal bir yapıdan söz eder gibidirler. Argümanlarına kanıt diye öne sürdükleri durum ve görüntüleri de uzaktan, dışlayıcı ve kimi zaman da aşağılayıcı bir dille yansıtmışlardır. Kimi çıkarıcı insanların dünyası, tüm dinin dünyası imiş gibi, yerine göre karikatürize edilerek, yerine göre alay edilerek, ama her seferinde de dışlanarak ele alınmıştır. Kuşkusuz bu karşı çıkış tekkeler üzerinde bizzat İslamiyet'e ve Müslüman kimliğine karşıdır. Ancak çarpıklık, yazarların doğrudan İslam'ı karşularına alacak denli cesur davranamayışından kaynaklanmaktadır. Kimi olumsuz tarikat görüntüleri üzerinden insanların dini yaşama biçimleri değersizleştirilmekte, onları bir arada tutan bağlar, hurafe, çarpıklık, çıkar ve sapkınlık formatı içinde lanse edilmektedir. Bu çarpık bakışın izleri, söz konusu romanların olay anlatımlarında, kişi kurgulamalarında, üslubunda, satır aralarında, romanların alt metinlerinde hatta imla ve noktalamalarda dahi açık şekilde gözlenmektedir. Üç eserde de dile gelen tamamıyla haklı, tutarlı olabilecek durumların varlığı, bu gerçekliği değiştirmez.

3. Aydınlar

İncelediğimiz romanlardaki bütün dini kişilikler, dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmamışlardır. Aralarında gerçek din adamı olarak doğruyu arayan ve doğru yolu gösterenler de bulunmaktadır. Bu kişiler, bazen kahraman bazen de çok fazla göz önünde bulunmayan insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın silik bir yönünü oluştursalar da varlıklarını göz önünde bulundurmamak gerekir.

Nur Baba romanında bu tiplere rastlamak nerdeyse imkânsızdır. Kişiler, genel anlamda birbirine benzer inanç boyutundadır. Ancak Bektaşî Babası olan Afif Baba'nın eşi Celile Bacı'yı, her ne kadar sonradan Nuri'nin (Nur Baba) eşi olsa da, ayrı bir kefeye koymak gerekir. Celile Bacı, Bektaşîliğin özüne içtenlikle inanan biridir. Bacı'nın, Nur Baba tekkesindeki bir ayin esnasında;

Allah'ı severseniz, siz bari böyle demeyin beyefendi. Siz ki dergâh nedir bilirsiniz, tarikatın erkânına benden ziyade vakıfsınız. Bana söyleyin, böyle meydan, böyle muhabbet nerde gördünüz? Baba kendinden geçmiş, evlatlar her istediğini yapar. Rapt yok, zapt yok, lokma zamanı ise hiç belli değil. Bunun sonu neye varır böyle? (2010: 23)

şeklindeki yakınması, gerçek Bektaşî ayinleri ile yozlaşmış tekke ayinleri arasındaki farka dikkat çekmekte ve Bacı'yı romanın yoldan çıkmış diğer karakterlerinden ayrı bir yere konmasına gerekçe oluşturmaktadır.

Yeşil Gece'nin Şahin Efendi'si, henüz çocuk yaşında başına bir yeşil sarık giydirilen, "bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak yeşil bayrağın bir gönüllüsü" (Tarihsiz a: 19) olarak yetiştirilmek istenmiştir. İlmiyeden olan babasının bu isteği tabii görülebilir. Ancak önemli bir sorun vardır ki; mevcut dini müesseselerin, medreselerin, çoğu onun şimdiki bakışına göre

çağdışı kalmış ve bu müesseselerdeki din adamları, dini kendi emellerine alet olarak görmeye başlamışlardır. Laik bir eğitimden geçtikten sonra bakışı tamamen değişen Şahin Efendi, medreselilere karşı mücadele eden mekteplilerin safında yerini alır. Özellikle öğretmen olarak gittiği Sarıova’da bu uğurda bir mücadele adamı olarak görev üstlenir.

Şahin Efendi, artık işlevini kaybetmiş, yanlış yola sapmış medreselerin yok olması; bunların yerine yenilikçi okulların açılması gerektiğine inanır. O, medreselerin ‘sisli’ atmosferine karşılık, yeni okulların ‘gerçek mücevher ışığı’ yayacağı düşüncesindedir. Arkadaşı Rasim’e mektep ile medrese arasındaki farkları anlatırken, yenilikten yana tutum takınır ve yüzyıllara rengini veren ‘karanlık’, ‘sisli’ yeşil ışığın, yerini ‘mücevher ışığı’na terk edeceğini öne sürerken, yeni dönemin ideolojik halesi içinde konuşmaktadır:

Bak şu yeşil türbe kandiline Rasim, medresenin ilim ve nur dediği şey bu sisli ışığa benzer. Hep böyle mezarları, insana kasvet ve ümitsizlik veren şeyleri aydınlatır; erişebildiği yerdeki eşyanın şeklini, rengini değiştirir her şeyi korkulu vehimler ve hayaller şekline sokar... Bir ışık ki sekiz on adım ötesinde yine gece vardır. Asırlardan beri nur diye hep bu yeşil gece’nin içinde yaşadık. Ben aydınlık diye ona derim ki beş altı saat sonra doğacak gün gibi her yeri, her köşeyi berrak bir mücevher ışığında boğar... Bu yeşil Gece’ye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz bu kötü, karanlık viraneden doğacaktır (Tarihsiz a: 69-70).

Şahin Efendi bu hissiyat içinde, Sarıova’da öğretmenlik yaptığı sırada kendisi gibi düşünen Mühendis Necip, Rasim, Komiser Kazım ile birlikte “softa” sıfatıyla genelleştirdiği dindarlara karşı mücadele içine girer onlara karşı yakın bir gelecekte başarılı olacağına dair güçlü bir umuda sahiptir:

Yüreğimizin acısı bizi bazen haksız ve bedbin yapıyor, softalığın milleti baştanbaşa çürüttüğünü, söylüyoruz. Fakat hastalık, sandığımız kadar derin ve geniş değil. Softalar okuryazar takımını ve kendi ordularına aldıkları bir kısım çocuklarımızı berbat ettiler... Fakat işi gücü, çoluğu çocuğu, hâsılı kendi dünya gailisiyle meşgul asıl halk üzerinde derin tesirleri olmadı... ‘Asırların yaptığı bir zihniyeti yıkmak ve yenisini yapmak için yine asırlar lâzım’ diyenlere pek hak vermemeli. Millet’in asıl büyük bir kısmı bu Komiser Kâzım Efendiye benziyor. Onları yataklarında sayıklatıp terleten kâbuslarından uyandırmak için müşfik bir elle hafifçe silkeleyip sarsmak kâfidir. Gün ışığı, dünya ışığı gözbebeklerine değdiği gibi gönülleri, beyinleri de çabucak aydınlanıyor... Bu memleketin halkı hiçbir zaman – görünüşe aldanarak zannettiğimiz gibi tam mutaassıp, tam hurafe ve İsrailiyat hastası olmadı. Softanın pençesinden kendini hiçbir zaman kurtarmamakla beraber, softaya karşı daima emniyetsizlik ve nefret gösterdi... (Tarihsiz a: 93-94).

Miskinler Tekkesi’nin aydını, Kocabaşların son torunu olan dilencinin yanına aldığı çocuk, yani İsmail’dir. İsmail belli bir yaşa kadar baba bildiği dilenciye sever fakat yaptığı işi öğrenince ondan utanır ve uzaklaşır. İsmail yatılı okullarda burslarla okuyup Avrupa’ya gitmiş ve orada mimar olmuştur. Evlendikten sonra gelip baba bildiği dilencinin elini öper ve onu hâlâ çok sevmektedir. *Miskinler Tekkesi*’nin kahramanı olan dilenci, İsmail’i gayretinden ve başarısından dolayı kıskanmakta aynı zamanda onu sevmektedir. İsmail’in Mevlana’ya ve *Mesnevi*’ye olan içtenlikli sevgisi yani dini değerlere gerektiği gibi bakması; hayatı boyunca dini değerleri istismar ederek dilenen dilenci için ağır bir durumdur. Ancak dilenci, İsmail’in sayesinde romanın sonunda şunu fark eder ki; din doğru yaşanmalıdır ve dini değerler kötüye kullanılmamalıdır. Bu bağlamda *Miskinler Tekkesi* romanı dilencinin şu sözüyle son bulur: “Sadakalarımın en muhteşemini ben, senden aldım İsmail” (Tarihsiz b: 208).

Kadımlar Tekkesi’nde, sahte din adamları ve onlara kanmış cahil yandaşları içinde gerçek din adamı, aydın diyebileceğimiz bir kişi vardır: Şeyh Bakı’ye zıt bir karakterdeki Fikri Can Bey. Dini, gerektiği gibi yaşar ve yardıma muhtaç insanlara doğru yolu gösterir. Sahte Şeyh Bakı’nın elde etmek istediği Neşide’yi onun elinden kurtaran ve hayata bağlayan Fikri Bey’dir. Fikri Bey’e gönül vermiş Ayetullah Bey’in “[b]akalım, hakiki kamalat sahibi bir zatla bir düzenbaz arasındaki şu mübarezede (mücadelede) hangi taraf galip çıkacak?” (2009: 592) sözü gerçek din adamları ile sahtelerinin her zaman mücadele içinde olduklarını göstermektedir. Ele aldığımız romanların tümünde, dini kötüye kullananların sayısının aydınlardan, gerçek din adamlarından oldukça fazla olduğu görülmektedir.

4. Eleştiriler

4.1. Yazar ve Esere Yönelik Eleştiriler

Olumlu ya da olumsuz hemen her yazar veya eser eleştirilmektedir. Ancak bazı konular vardır ki beraberinde hayli büyük sıkıntılar getirir. Din ve Bektaşî tekkeleri işte bu konulardandır. Bu bağlamda incelediğimiz romanlar ve dolayısıyla yazarlar da yoğun eleştirilere maruz kalmışlardır.

Nur Baba'nın kitap olarak yayımlanmasının hemen ardından edebiyat dünyasında eleştiri sesleri yükselir. Ahmet Haşim ve Halide Edip'in değerlendirmelerini, Gariper ve Küçükkoşkun şöyle dile getirirler:

Ahmet Haşim, *Nur Baba'nın* yayımlanmasının yarattığı tartışmalara temastan sonra Yakup Kadri'nin mizacı ve sanatkar kişiliği ile romanı arasında ilişki kurma yolunu seçer. *Nur Baba* vesilesiyle Yakup Kadri'nin isminin her ağızda dolaştığını, şahsının 'bin türlü münakaşaların' konusu olduğunu söyleyen yazar, 'denilebilir ki İstanbul *Nur Baba'nın* badesiyle sarhoştur' diyerek romanın yayımlandığı sırada yarattığı etkiyi ve karşılaştığı tepkileri biraz abartılı şekilde ifade etmiş olur. Ahmet Haşim'e göre *Nur Baba* romanıyla Türk edebiyatı sanatkarla eser arasındaki kopukluğu aşmış, sanatkarla eserin birbirine benzediği ve uyum içinde olduğu yapıya kavuşmuştur (2008: 3).

Halide Edip, *Nur Baba'yı* konusunun basitliğine rağmen okuyucu üzerindeki etkisi ve sürükleyiciliği bakımından bir deha eseri olarak gördüğü Knut Hamsun'un *Pan* romanına benzetir. Ona göre Yakup Kadri, bu romanıyla okuyucularına alışık olmadığı bir dünyayı tanıtmıştır. Romanın *Akşam* gazetesindeki tefrikası sırasında çıkan olumsuz eleştirilere de dikkat çeken yazar, romanı 'millet olarak kazanılmış bir muharebe kadar' önemli bulur (2008: 4).

Nur Baba, Bektaşî tarikatçıları tarafından da yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Bunu, Karaosmanoğlu bizzat kitabın izahında şöyle dile getirmiştir:

Yalnız sağdan soldan işitiyorum ki, Bektaşî ayinlerini alenen tasvir ve hikâye etmekle hainane bir boşboğazlıkla bulunmuşum ve bu tarikat ehli tarafından bizzat bu ayinlere kabul edilmem suretiyle hakkımda gösterilen emniyet ve itimadı suiistimal etmişim..." (2010: 11-12).

Nur Baba dolayısıyla gösterilen tepkiler bunlarla sınırlı kalmamış, Yakup Kadri bizzat sözlü olarak da eleştirilmiştir:

Bektaşîler namına söz söyleyen bu adam, kendisiye münakaşaya tenezzül etmediğimi görür görmez, kırılan haysiyetini benim haysiyetime ve namusuma taarruz etmek suretiyle tamire kalkıştı. Hâlbuki benim en kuvvetli tarafım kaleminden, ilmimden, irfanımdan ziyade haysiyet ve namusum olduğu için, bana vurulmak istenen yumruk bir duvara tesadüf eden yumruklar gibi ancak sahibinin elini acıttı... (2010: 19).

Bu ifadelerde Karaosmanoğlu'nun, romanını yazmak için Bektaşî ayinlerine katıldığı gerçeği de ortaya çıkar.

Yeşil Gece, dine karşı sert eleştiriler içeren bir romandır. İnci Enginün, gerçek dinarlarla dini kendi çıkarları uğruna kullananlar arasındaki ayrımı belirginleştiren bu tür eserlere ihtiyaç olduğu düşüncesindedir:

Bir din eğer birtakım soğaların elinde, onların şahsi yorumlarından ibaret sayılırsa, elbette *Yeşil Gece* de daha önce benzer ithamları paylaşmış olan Halide Edip'in *Vurun Kahpeye'si* de dine karşı eserlerdir. Ben bu iki eserin de İslamiyet'e değil, İslamiyet'i kendi çıkarları için mahiyeti dışında yorumlayanlara karşı görüyor ve bu tür tezli eserlere ne kadar ihtiyaç olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum (2007: 274).

4. 2. Yönetime Yönelik Eleştiriler

Ele alınan romanlarda yönetici kadroya, hükümete karşı eleştiri olmakla birlikte; hepsinin ortak özelliği, öz itibarıyla yönetimin fikirleriyle uyuşmalarıdır. *Nur Baba'da* tekke ve zaviye gibi dini müesseselerin yozlaştığı, bozulduğu artık doğru iş yapamaz olduğu, hatta topluma ahlaki olarak büyük zarar verdiği tezi işlenmiştir. *Yeşil Gece'de* roman kahramanı Şahin Efendi ömrünü; işlevini ve içtenliğini kaybettiğine inandığı din adamları ve dini müesseselerle mücadele ederek geçirmiştir. Her fırsatta köhneleşmiş zihniyet ve yapılara karşı olduğunu dile getirmiş, yenilik taraftarı biridir.

Miskinler Tekkesi'nde Meşrutiyet ve Cumhuriyet'le birlikte gelen yenilikler, özgürlükler savunulmuştur (Tarihsiz b: 138). Ancak haksız kazanç sağlayanlar eleştirilmiş, din istismarcılığı olan dilencilikten daha aşağı bir konumda görülmüştür. Romanın kahramanı dilenci vicdan azabıyla şöyle düşünür:

Nedir bu yüreğimi ağır ağır kemiren kurt? Bir suç mu işledim acaba? Fakat dedikleri gibi bir Allah varsa ve gene dedikleri gibi bazı kullarından hesap sormak onun adetlerindense cevabım hazırdır: 'Bu sakat dilenciye gelinceye kadar çalınacak başka kapılar vardır büyük saltanatım... Önünde kral kıyafetiyle kapıcılar bekleyen kapılar, önünde tüfekli jandarmalar bekleyen kapılar ve daha niceleri, niceleri...' (Tarihsiz b: 123).

Kadınlar Tekkesi'nde, yoldan çıkmış tekkelere öfke duyan roman kişilerinden Binbaşı Kadri hükümeti, görevini yapmadığı gerekçesiyle eleştirir: "Bu fesat yuvasını temelinden yıkmayan hükümete yuh olsun!" (2009: 581).

Sonuç

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimleri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Refik Halid Karay gibi büyük yazarların, incelediğimiz eserlerinde, tekke ve zaviyeler eleştirel bir gözle ele alınmıştır. Bu yazarlar, anılan kurumların, süreç içinde yozlaştığı tezini işlemiş ve bunun için de eleştirel bir tutum içinde olmuşlardır. Ancak, *Nur Baba*, *Yeşil Gece*, *Miskinler Tekkesi* ve *Kadınlar Tekkesi*'nin alt metnindeki, 'aslında dinin gündelik hayatımızın kenarına itilmesi gerektiği' şeklindeki bir bakışı da yedeğinde barındıran bu tez, din istismarı söylemi üzerinden temellendirilmeye çalışılmıştır. Bazı uç örneklerle temsil edilen kimi göstergeler üzerinden, haklılık da içerdiği söylenebilecek bu tez, asıl mecrasından çıkarak, bizzat dinin özüne çarpık bir bakış içerdiği noktadan itibaren eleştirel bir bakışın da muhatabı olmuştur. Yazarların haklı olabilecekleri bir konuda, yazarların, 'dönemin ruhu'nun etkisine kendilerini biraz fazla kaptırdığı şeklinde bir itiraza neden olmaktadır.

Yazarlara bu kitapları yazdıran temel sürükleyici güç, dini değerlerin kişiye göre yaşandığı ve toplumsal ahlakın tehlikede olduğu gerçeğini anlaşılır kılma arzusudur. Buna bir de dönemin çağdaşlaşma çabaları eklenince, yazarlar halkın yanı sıra yerlerini almakta gecikmemişler ve bu bağlamda topluma yön verecek çalışmalarda bulunurlarken, Cumhuriyet ideolojisiyle paralel bir duruş sergilemiş, eleştirilerinde insaf sınırını aşmakta sakınca görmemişlerdir. Bu makalenin odaklandığı şey, eleştirenin eleştirilebilir halde geldiği noktada bir çözümleme yapmaktır.

KAYNAKÇA

- ÇANDIR, Muzaffer (2011). "İslâmî Duyarlılığın Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Yansımaları (1923-1950)". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 9 (1): 165-186.
- ENGİNÜN, İnci (2007). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GARİPER, Cafer - KÜÇÜKCOŞKUN Yasemin (2008). "II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Nur Baba Romanı ve Yarattığı Akisler". *Bilig*: 47: 45-78.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (tarihsiz a). *Miskinler Tekkesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (tarihsiz b). *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2010). *Nur Baba*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- KARAY, Refik Halid (2009). *Kadınlar Tekkesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- TİMUR, Kemal (2006). *Türk Romanında Dinler ve İnançlar*. Ankara: Elips Yayınları.
- VATANDAŞ, Celalettin (2002). "Dilenciler ve Dilencilik". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4 (1): 170-183.
- ANONİM (2012). "Softa". <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim: 24. 01. 2012).